

BOKOR BÉLA

Regionális identitás, kultúra és közösség

A regionalizmusról, a régióról való gondolkodás alapvető kérdése, hogy a helyi és területi társadalmak közösségei hogyan élnek meg, hogyan tudják az egyéni életük szempontjából optimálisan használni a tereket, az igazgatási struktúrákat, az önkormányzati intézményrendszert, a települési és térségi szolgáltatásokat.

A területpolitikai és közigazgatási tervezőknek különös hangsúllyal kell figyelni arra, hogy a szubszidiaritás elvárható követelményei miatt, a feladatok megoldása során, középpontban maradjon a közösségek, az állampolgárok szükségleteinek, igényeinek minél teljesebb kielégítése.

Számos kutatás és tanulmány foglalkozik az identitás jelentőségével, de a regionalizmus gondolatkörébe ágyazottan kevesen vizsgálták.

A jövőben bizonyosan még inkább meghatározó szempont lesz az identitás, a kultúra és az önszerveződés egymástól elválaszthatatlan értelmezése. Megválaszolandó kérdés, hogy meddig terjed, illetve a földrajzi távolság szerint milyen kiterjedése lehet, és van a térben identitásérzetünknek, identitástudatunknak? Másfelől közelítve, a mindennapi élethelyzetek, illetve tapasztalatok, történeti, földrajzi, gazdasági, környezeti és szociokulturális összefüggések, hogyan alakítják az egyén lokális identitását? Példaként említem; ha én pécsi vagyok, azt is hozzáfűzöm ugyanekkor, hogy baranyai is vagyok, és meg tudom fogalmazni mi a lényege a „pécsiségnek”, a „baranyaiságnak”. Az identitásom következő területi szintjének jelzésekor természetesen módon fejezem ki azt is, hogy dél-dunántúli vagyok, vagyis elsősorban földrajzi fogalmakkal írom körül helyzetemet. Többféle élethelyzetben tapasztaljuk, hogy az ún. regionális identitás még nem fejlődött olyan szintre, hogy készségekben és emocionálisan is hasson, mozgósítani tudjon az egyének, a közösségek világában. Például, ha valaki egy európai eseményen vesz részt, bemutatkozáskor jelzi, hogy magyar, mintegy identitása és nyelvi közege kifejezésekként, és hogy Közép-Kelet-Európából, Magyarországról érkezett, annak déli országrészéből, Baranya megyéből. Ha egy Európán túli földrészen kell bemutatkoznunk, azt mondhatjuk, Európából jöttem, magyar vagyok, európai uniós polgár vagyok, Közép-Európában, Magyarországon élek.

De folytassuk inkább a kérdésfelvetésekkel.

Létezik-e a regionális identitás? Ha igen, fejlődik-e és hogyan, milyen eszközökkel fejleszthető? Alulról építkezik, felülről alakítjuk-e? Mindkettő igaz? Felülről sürgetjük-e jobban, illetve mivel segítjük? Ha igen, milyen értékek, érdekek mentén, milyen formákban? A közösségi részvételen alapuló önkéntes cselekvésre, tudásra mennyire számítunk, hogyan bátorítjuk a civil szerveződéseket?

Hol tartunk ebben a folyamatban, mikor tudunk erről több értékelhető tapasztalatot, mérhető hatást bemutatni? Az elkövetkezőkben milyen új alapokra építhetjük a regionális összefüggéseket idehaza, és mit vegyünk át az európai régióktól? Sokféle válasz lehetséges. Az állam regionalizációs tervei egyre eltökéltebbek, karakteresebbek, de a megyék, kistérségek, a kultúrtájak társadalmával való munkamegosztás –

annak elmélyült elemzése hiányában – ma még elég esetleges, túlzottan „hivatali”, ezért részben elszigetelt.

Vegyük a területfejlesztési tanácsok intézményrendszerének jelenlegi gyakorlatát. Közel egy évtizede ez a szervezet egy „kvázi állami” – néhány helyi delegálttal kiegészítve –, „hatalmi intézményként” funkcionál. A területfejlesztésről szóló 21. számú törvény is utal rá, hogy a tanács mozgósítani kívánja a megyék, a régiók gazdasági kamaráit is a befektetésekre, és így a korábnál jobban dinamizálja a térségek gazdasági, társadalmi, kulturális, közösségi és innovációs folyamatait. Mára kiderült ez csak kismértékben sikerült. Az elmúlt esztendő gyakorlatából nem tudunk kiemelni olyan jellemző példákat, ahol a megyei és regionális gazdasági kamarák érdemben társult befizetői lettek volna a regionális területfejlesztési tanácsok projektjeinek, befektetéseinek. Szerepük kimerült abban, hogy javaslatot tettek és részt vettek az állami és uniós források elosztásában. A területfejlesztési tanács intézményrendszerének létrejöttével úgy tűnt, hogy új lehetőségek, és új külső, nem csak állami tőke bevonására lesz ráhatása, és ezáltal tovább nő a szerepe a megyékben, régiókban. Ahhoz, hogy a tanácsok környezetfüggőbbé válhassanak, az intézményrendszer további demokratizálására és diverzifikálására van szükség. Ezt a folyamatot intenzívebbé, átláthatóbbá lehetne tenni, ha új törvényi módosításokkal tovább növelnék a területi szereplők számát, befolyását.

A lakosság megismerésén, és felismerésén alapuló azonosulását, vagyis a közösségi elköteleződést viszont nem lehet figyelmen kívül hagyni, annak alapvető kiindulási szempontnak kell mindenkor maradnia. A térségi-táji társadalmaknak, a települések közösségeinek, lépésről-lépésre be kell mutatni, hogy az egyén számára milyen előnyökkel jár egy területfejlesztési régió, tervezési-gazdasági régió, s a közeljövőben az önkormányzati, vagyis a politikai autonóm régió. Tudatosítani kell pl. a közlekedési infrastruktúra, a műszaki-technológiai infrastruktúra, a humán szolgáltató infrastruktúrák térben is összehangolt előnyeit, és be kell mutatni hogy mindezek létezése, vagy hiánya milyen hatással van az emberek életminőségére. Hogyan hat mindez a közösségi és kulturális terekre, a regionális lehetőségekre, és hogyan garantálható az önkormányzatok, és a civil kurázi egyenrangúsága a közösségi részvételt igénylő cselekvésnél, a döntésekben való közvetlen részvételnél. Sürgető ezekkel a szempontokkal elmélyültebben, de mégsem elsietve, a szakterületek speciális igényeivel szinkronban haladva, együtt gondolkodnunk, és felkészülten cselekedni. Így maradna időnk a regionalizálódás szervesen fejlődő folyamatának segítésére és a meggyőző tapasztalatok színes bemutatására. A társadalomnak, a dinamikusabb fejlődés érdekében, nélkülözhetetlenül szüksége van az önszerveződen alapuló energiák sokféleségére. Sajnálatos, hogy az állam és az önkormányzatok még ma is csak „óvatosan” használják a közösségekben meglévő sokszínű tudást, a lokális és regionális kultúra térség-, társadalom-, és gazdaságformáló erejét. A közösségi szempontok érvényre juttatásának, a helyi és regionális autonómia további növelésének, megerősödésének előfeltétele a regionális identitás megléte, ébrentartása, kondicionálása és folyamatos fejlesztése. Jelentős kulturális befektetések nélkül nem gyorsítható a regionális identitás kiteljesítése.

A helyi társadalmakban községekben, városokban, kistérségekben, a megyék közötti összefogásokban ma is meglévő, de sokszor rejtett erőforrások, regionális szemlélettel, és jobb érdek összehangolással jelentős tőkeként lennének befektethetőek a regionális tér fejlesztésébe. Így többek között; gazdasági, társadalmi, kulturá-

lis, szociális, egészségügyi, oktatási, idegenforgalmi, stb. szakterületek fejlesztésébe együttesen, és külön-külön is.

A „táji identitástőke” jól kitapintható és érthető, ha valaki pl. göcsejinek, ormán-ságinak vallja magát, mivel az ott élők „szerves részei” a közvetlen természeti és épített környezetnek, őrzői és alakítói a helyi kulturális szokásoknak, befolyásolói a termelési módoknak, az életmódnak. Ismerik az adott kultúrtáj gyökereit, környezeti összefüggéseit, és megélik a mindennapok világának teljes spektrumát. A közösségi önszerveződés képessége könnyen „előhívható”, hiszen az ott élők készen állnak, sőt várják, hogy életük, életterük alakításához, fejlesztéséhez közvetlen módon is közük legyen. Vegyük példaként a kultúrát, amit ha a turizmus lehetőségeivel együtt menedzselünk, mint pl. a kitűnő borokat, a gasztronómiai specialitásokat, a wellnes turizmust, a kulturális örökséget, a táji adottságokat, a művészeteket, akkor hatékonyabb lehet a humán és a gazdasági szféra összefogása, teljesítménye. Az egyedi karakterű regionális termékek és szolgáltatások jobban értékesíthetők a tágabb régió (de az európai régiók) piacán is. Az új szemlélet eredményeként születő termékeket és tevékenységeket a regionalitás rendszerének kihasználásával komplex módon úgy lehet továbbfejleszteni, hogy azok a regionalizálódás országán belüli és kívüli sajátosságaihoz jól tudjanak alkalmazkodni. A mai Magyarországon figyelniünk kell a kistérségi erőforrásokra, a megyerendszer menedzselési technikáira, az európai fejlett régiók tapasztalataira, érdekérvényesítő képességére. Mindezek ismeretében alakíthatjuk ki a hazai autonóm régiókat, és számolhatunk közösségi és kultúrafejlesztő erejével, területpolitikai súlyával, olykor a túlzott hatalommal bíró kormányzatokkal szemben is.

Tudjuk, hogy többféle szempont szerint sokféle régiót lehet konstruálni. A legalapvetőbb szempont, hogy a területen élők minőségi életélésének esélye nem csorbulhat. Csak ennek elfogadása után szabad elmélyedni a közigazgatás kérdéseiben, az önkormányzati feladatokban, a kormányzati igazgatásban. Arról, hogy mely feladatot melyik szerv milyen területi szintre kívánja telepíteni, csak a közösségek normáinak, igényeinek megismerése után válhat szakmai-igazgatási kérdéssé. Ezt követően telepíthetőek a hatás- és jogkörök az állam és az önkormányzatok igazgatási rendszerében.

Egyre több nonprofit tevékenység támogatását várják el az önkormányzatoktól, különösen ott, ahol közfeladatok átvállalása történik. A helyi és területi önkormányzatiság sajátja az is, hogy önként vállalt kötelezettsége, hogy pl. a kultúrát, a művészeteket, az épített és a természeti környezetet is támogatja. Különösen fontos „kötelezettsége”, mert az állam jobbára csak központi igazgatási szempontú szabályozással tud csak részt venni a feladatok finanszírozásában, a szolgáltatások megszervezésében. Ez az elvárás joggal értelmezhető más szférában is, így a szociális, vagy az ifjúság területén. A társadalom további demokratizálási folyamatában átmeneti jelleggel segíthetik a régióépítést a dekoncentrált szervezetek, intézmények. Jó példája ennek a közelmúltban a kulturális területen létrehozott regionális irodák hálózata és a KÖZKINCS programot segíteni hivatott Regionális Kulturális Bizottságok megalakítása.

A rendszerváltozás óta az állam fontos értéknek tekinti az önkormányzatok, a civil szervezetek munkáját a decentralizálást, de ez eddig csak a dekoncentrált szervek kiépítéséig jutott el. A társadalom közösségei pedig tovább folytatnák a demokratizálást a hatásköröknek helyi-területi szinteken való elosztását. A további demokratizálódáshoz nem elegendő a közvetett képviselői rendszer, a képviselői intéz-

ményrendszer, hanem a közvetlen lakossági részvételnek az újabb formáit is ösztönöznie, hathatósan támogatnia kell a mindenkori államnak. Gondolok itt a Nemzeti Civil Alap további kibővítésére. Olyan szemléletű partnerségre célszerű törekedni, ahol az állampolgárok nem csak az „állam ügyfelei”, hanem a helyi és regionális társadalom cselekvő polgáraiként egyúttal a helyi hatalom kontrollszerepét elvégező közösségek tagjai is.

Több tapasztalat birtokában néhány év távlatában felkészültebben hozhatjuk létre a különböző nagyságú területi-, regionális önkormányzatokat, igazgatási és kulturális szervezeteket. A megyék önkormányzati működési gyakorlatára, a kistérségi összefogásra és a települések igényeire tekintettel olyan regionális típusú parlamentet és végrehajtó szervezetet választhatunk a jövőben, amely az önkormányzati autonómia „fedezetéül” is szolgálhat.

Amennyiben a lakosság, mint a területi társadalmak nélkülözhetetlen, kihagyhatatlan szereplője intézményeivel együtt folyamatosan, döntő módon részt vehet a tervezési, fejlesztési elgondolások megalkotásában, akkor a felelős területpolitikai szereplőként alakítja, szervezője akar és tud lenni a mindennapi minőségi működés elvárásainak, teljesítményének.

Ez a szemlélet lehet az alapja regionális folyamat megerősödésének, és adhat reális esélyt a lakosságnak, szűkebb-tágabb környezetében, valamint az Európai Unióban a partnerségen alapuló érdemi részvételre. Csak a biztos, kiszámítható alapokon építkező és fejlődő regionalizmus, a regionális identitás, a kulturális sokszínűség szolgálhat kifogyhatatlan energiaként a jövőt formáló élet- és érdekviszonyai iránt elköteleződött közösségeknek, nemzedékeknek.

